

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

УДК 323.1(477.83:477.84:477.86)

Панчук М. І.,
доктор історичних наук, професор, завідувач
відділу національних меншин, Інститут політичних
і етнопатристичних досліджень ім. І. Ф. Кураса
НАН України (Україна, Київ), ipiend@ukr.net

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ МЕШКАНЦІВ ГАЛИЧИНИ

Викладено авторський погляд на амбівалентність української національної ідентичності, особливості національної самоідентифікації галичан у загальноукраїнському контексті.

Ключові слова: ідентичність, Галичина, регіональні особливості, пріоритети.

Поступове входження України до європейських і євроатлантичних структур вимагає наукового осмислення власної ідентичності, випрацювання (визначення) системи національно-державних інтересів та геополітичних пріоритетів, що покладаються в основу української перспективи. Ця перспектива, на нашу думку, має базуватися, по-перше, на тисячолітній історико-культурній і господарській традиції, на тягlostі українського державотворення. По-друге, на усвідомленні історичних, політичних, соціально-економічних, демографічних, соціокультурних, релігійних та інших особливостей різних регіонів країни, які визначали особливості конструювання ідентичностей мешканців регіонів, їхньої самоідентифікації, а отже, й їхню участь і спрямованість дій у процесах державонацієтворення. По-третє, ця перспектива, успішність проекту Україна, можлива на засадах чіткого розуміння того, що являє собою сучасна українська нація у вузькому значенні слова – етнічно однорідна спільнота громадян української національності, та в широкому значенні – як відкрита поліетнічна спільнота, що історично склалася на території України і яка усвідомлює себе українським народом. Серед найрізноманітніших ідентичностей, притаманних жителям України, – регіональних, гендерних, соціальних, конфесійних тощо – саме національна ідентичність для галичан є пріоритетною. І під цим оглядом вони не лише істотно відрізняються від жителів Центральної чи Південно-Східної України, а й, до певної міри, від найближчих західноукраїнських сусідів – із Волині, Буковини та Закарпаття. Галичани, за влучним спостереженням львівського історика Ярослава Грицака, вважають свою національну ідентичність найважливішою і дивляться на світ через «національні окуляри», бути галичанином – «...означає бути вкрай націоналізованим, не лише свідомим своєї національної ідентичності, але й уважати її за центральну вісь, навколо якої крутиться весь твій світ. Галичанин, котрий дивиться на інший світ, міряє його відповідно до цієї норми» [1, с. 275].

Українська ідентичність у Галичині, як і в Наддніпрянщині, формувалася протягом XIX ст. за

типовою для всіх бездержавних народів моделлю, описаною Мирославом Грохом [2], – від суто академічного зацікавлення жменьки місцевих інтелектуалів національною спадщиною (фаза А) до поширення національної самосвідомості через освіту й культуру (фаза Б) і, врешті, до масової політичної мобілізації під незалежницькими/автономістськими гаслами (фаза В). На Наддніпрянщині процес був загальмований на стадії Б репресивною політикою царського уряду і практично так і не сягнув фази В (що й обумовило зокрема поразку української революції 1917–1920 років). Зауважимо, що й друга спроба завершити цей процес – у рамках більшовицької політики «українізації» – теж не увінчалася успіхом. На початку 1930-х майже всі її активні учасники були знищені, а єдиною офіційно дозволеною версією української ідентичності став локальний, «малоросійський» різновид ідентичності загальнорадянської.

Тим часом процес перетворення галицьких селян в українців (перефразовуючи назву класичної праці Юджина Вебера [3]) виявився значно успішнішим у порівняно невеликій західній частині України, котрій почастило після поділів Польщі наприкінці XVIII ст. потрапити під австрійське, а не російське урядування. Тут галицькі русини змогли сповна скористатися умовами відносно ліберальної, конституційної й правової Габсбурзької монархії. До кінця XIX століття формування новочасної української нації з доволі розвиненими на той час інституціями громадянського суспільства було в Галичині в основному завершено, – дарма що розпочалося значно пізніше, ніж у Наддніпрянщині, великою мірою саме під наддніпрянським впливом. На відміну від хорватів, які, попри мовно-культурну спорідненість із сербами, все ж не стали творити з ними спільної нації, пріоритизуючи натомість свою конфесійну (і, відтак, цивілізаційну) відмінність, галицькі русини зробили у другій половині XIX ст. ставку на загальноукраїнський проект, започаткований у Харкові та Києві, з істотно багатшими й краще на той час опрацьованими, ніж у Галичині, символічними ресурсами. Саме звідти, із Наддніпрянщини вони запозичили (в основному) стандарт української літературної мови та історичний канон із почесним місцем у ньому для Київської Русі та доволі проблематичної для галичан-уніатів Козаччини. Переломне значення в історії краю мала діяльність «Руської Трійці» (М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький), яка започаткувала українську орієнтацію в національному відродженні Галичини. Підготовлений ними та їхніми однодумцями літературний збірник «Русалка Дністровая» (1837р.) став маніфестом цього відродження. Написаний живою народною мовою, він поклав початок нової літератури в краї. У передмові («Передслів'ї») до збірника М. Шашкевич розцінив його як явище

загальноукраїнського національно-культурного відродження, відзначив велику роль у становленні національної свідомості творів І. Котляревського, П. Гулака-Артемовського, Є. Гребінки, фольклорних збірок М. Цертелєва, М. Максимовича. Наскрізною ідеєю збірки була думка про єдність українських земель по обидва боки російсько-австрійського кордону [4]. Конфронтація із поляками у міжвоєнний період лише поглибила ексклюзивний характер української національної ідентичності в Галичині та її пов'язаність із виразними політичними й ідеологічними орієнтаціями [5, с. 483–487].

Українська ідентичність, яка сформувалась у регіоні, не відрізнялася сутнісно від ідентичностей усіх інших європейських народів, призвичаєних теж дивитись на світ крізь «національні окуляри». Але вона виразно контрастувала з тим типом ідентичності, що утвердився в Україні і, ширше, на теренах СРСР чи принаймні в усіх його трьох східнослов'янських республіках. Ці два типи української ідентичності різнилися фундаментально за багатьма (якщо не за більшістю) параметрів. Саме ці принципові відмінності й створювали (і створюють досі) відчуття інакшості, ба аномальності Галичини, з погляду Києва, Харкова, Москви чи Мінська. У радянські часи ця інакшість окреслювалася як «націоналістичність», – що з погляду нормативного радянського «інтернаціоналізму» було безумовною аномалією; сьогодні ж вона дедалі частіше усвідомлюється як європейська «нормальність», – що своєю чергою порушує питання про аномальність радянського й пострадянського «інтернаціоналізму» на Сході. (Деконструкцію цього феномена, зрештою, ще півстоліття тому зробив Іван Дзюба в класичній праці «Інтернаціоналізм чи русифікація?» [6]).

Більшість дослідників відчуває засадничу відмінність між двома основними типами української ідентичності, проте не може знайти для їхнього опису адекватних термінів. Головна складність полягає в тому, що стандартний таксономічний підхід – називати ту чи ту групу так, як вона себе називає сама, – у даному випадку не спрацьовує, адже носії обох типів ідентичності називають себе однаково – українцями, хоча й наповнюють це поняття істотно іншими вагою та змістом. Пропозиція Юрія Гнаткевича називати одних «українцями», а других «українцями» [7] формально начебто слушна, проте не враховує іншувального ефекту, що його дає українська транслітерація російського слова, (так само, як і навпаки – російська транслітерація слів українських. А крім того таке йменування імпліцитно обмежує коло «українцев» виключно русофонами й водночас апіорі виключає усіх їх без винятку з числа «українців», – що суперечить як нормативним уявленням про політичну націю, так і реальній мовній практиці багатьох громадян.

Публіцисти доволі часто, ще від часів Євгена Маланюка [8], називають одну ідентичність «українською», другу – «малоросійською», і тим самим у привілейовують одну групу (котрасебе саме так називає) і принижують другу (оскільки термін «малоросійський» набув в українському дискурсі поза історичним контекстом ознак пейоративності). Те саме робить і Тарас Кузьо, тільки він «українській» ідентичності протиставляє «неорадянську» [9, с. 30]. Не позбавлене

пейоративності й запропоноване Сергієм Грабовським окреслення згаданих двох типів ідентичності як «аборигенної» та «креольської» [10]. Пейоративним, але в протилежний бік, є й протиставлення однієї ідентичності другій як «націоналістичної» та «антинаціоналістичної», як це робить Ендрю Вілсон [11, с. 149, 152, 191]. Занадто спрощеним видається окреслення однієї ідентичності як «етнічної», а другої як «громадянської» у публіцистиці Володимира Гриньова [12]. І тим більш безпідставним є їх протиставлення як «західноукраїнської» й «східноукраїнської», – адже таке протиставлення ігнорує, по-перше, що так звана «західноукраїнська» ідентичність є великою мірою східноукраїнським, харківсько-київським продуктом; а по-друге – що кожна з цих ідентичностей має лише певну перевагу у своєму регіоні, але аж ніяк не монополію.

Деяко точнішими є означення Володимира Кулика, Джона-Пола Химки та Стівена Шульмана. В. Кулик називає одну українську ідентичність «примордіальною», другу – «інституційною» [13, с. 11]; Дж.-П. Химка, відповідно, – «центрально-європейською» та «пострадянською» [5, с. 483–484]; С. Шульман – «етнонаціональною» та «східнослов'янською» [14, с. 68–70]. Кожен із цих термінів вказує на певний аспект явища – історико-генеалогічний, ціннісно-дискурсивний, політико-ідеологічний тощо. Проте жоден не дає точного визначення і не вичерпує розмаїття прикмет у носіїв різних типів ідентичності. Адже й справді, визнаючи той тип української ідентичності, який утвердився в Галичині, у певному сенсі «націоналістичним», мусимо визнати водночас наявність у ньому досить значного й поширеного ліберального компоненту; визнаючи його «примордіальним» та «етнонаціональним», мусимо пам'ятати, щовінчасто буває також громадянським та інклюзивним; визнаючи його типологічно «центрально-європейським», не сміємо редукувати його тільки до Галичини, ігноруючи досить тривале й дедалі ширше побутування цього різновиду української ідентичності також на Сході.

Йдеться, як слушно зазначає Джон-Пол Химка, всього лише про ідеальні типи національної ідентичності, своєрідні абстракції, які практично не зустрічаються в «чистому вигляді» у реальному, набагато складнішому й різноманітнішому житті [5, с. 483]. А все ж саме завдяки такому таксономічному спрощенню ми маємо змогу не лише чіткіше простежити історію формування цих двох «дискурсивних проєктів», а й відзначити ті їхні особливості, які роблять їх навзаєм суперечливими та важко сумісними. Стівен Шульман окреслив п'ять ключових параметрів, за якими два варіанти української ідентичності («ідентичнісні комплекси», в його термінах) принципово один від одного відрізняються [14, с. 68].

По-перше, це основні риси/чинники, що єднають спільноту. В одному випадку це – українська етнічність, мова й культура (те, що Володимир Кулик називає «примордіальністю»), у другому – східнослов'янська культурна спадщина (те, що багато хто отожднює з проросійськістю чи неорадянськістю).

По-друге, це основні риси, які уподібнюють дану спільноту до інших спільнот чи, навпаки, відрізняють.

Для однієї з них українська й російська історія та культура – zasadничо різні, а українська та європейська культура – споріднені; для другої – навпаки.

По–третє, це уявлення про сумісність чи несумісність української та російської лояльностей/ідентичностей. В одному випадку наголошується конкурентність, у другому – взаємодоповнювальність. (Джон–Пол Химка називає це відповідно ексклюзивністю та інклюзивністю).

По–четверте, це внутрішньополітичні пріоритети. Одна група наполягає на перевагах для української мови, культури, історії, символів; друга обстоює їхнє формально «рівне» трактування з російськими (що, як ми розуміємо, апіорі дає перевагу сильнішому гравцеві завдяки значно кращим стартовим умовам).

І по–п'яте – це пріоритети зовнішньополітичні: західна, проєвропейська орієнтація однієї спільноти versus східна, проросійська та панслов'янська орієнтація другої.

Висновки Стівена Шульмана базувалися на соціологічних дослідженнях 2001 року, проте й сьогоднішні дані великою мірою підтверджують ту саму картину, причому «етнокультурний» (чи «центрально–європейський») тип української ідентичності й далі переважає саме на Заході, а «східнослов'янський» («пострадянський») домінує на Півдні та Сході.

Так на Заході значно більше респондентів (37% у Львівській області, 36% в Івано–Франківській), ніж в інших регіонах України (10–17%), підтримує мовно–культурне визначення української нації – як «громадян України (незалежно від етнічної належності), які спілкуються українською мовою, дотримуються українських національних традицій, виховують на них своїх дітей». І дещо менше, ніж у інших регіонах (50% versus 52–60%), трактують українську націю інклюзивно – як «усіх громадян України, незалежно від їх етнічної належності, мови, якою вони спілкуються, національних традицій, яких вони дотримуються і на яких виховують дітей». Слід однак пам'ятати, що й на Заході громадянське розуміння нації переважає над мовно–культурним (це стосується навіть Львівської області, де цей показник найнижчий – 44%); ітим більше переважає воно над радикально ексклюзивним розумінням нації у суто етнічних категоріях (як «громадян України, що є етнічними українцями за походженням» та як «усіх етнічних українців за походженням, незалежно від місця їхнього проживання та громадянства»). На Заході до цього схиляється лише 16% – тобто менше, ніж у будь–якому іншому регіоні (17–24%) [15, с.39].

Не менш важливою є й динаміка самоідентифікаційних процесів. Якщо зіставити сьогоднішні дані з даними 2006 року (опитування проводилося тим самим Центром Разумкова за подібною анкетною), то легко помітити, що в усіх без винятку регіонах помітно зросло громадянське розуміння української нації (від 34 до 50% на Заході, і від 43 до 56% по Україні загалом) і водночас різко зменшилося розуміння ексклюзивно етнічне (від 30 до 16% на Заході і від 34 до 19% загалом по Україні). При цьому мовно–культурне розуміння суттєво не змінилося: у 2006 році його поділяли 15% опитаних, у 2016 – 17%. Двовідсотковий приріст зумовлений, імовірно, тим, що частина прихильників

суто етнічного розуміння української нації перейшла на цю, менш ексклюзивну (бо ж відкритую потенційно для всіх) позицію [16, с. 13].

Дещо складніше оцінити прихильність жителів різних регіонів до так званої східнослов'янської культурної спадщини. Центр Разумкова в своїх анкетах запитував респондентів про їхню суб'єктивну приналежність до певної культурної традиції, проте «східнослов'янської» опції серед запропонованих відповідей не було. Респондентам доводилось вибирати між традицією українською, європейською, російською та радянською. Природно, що в умовах війни з Росією 70% задекларували свою прихильність до традиції української (у 2006 році таких було лише 56%), натомість до традицій радянської і російської – відповідно лише 10% і 3% (у 2006–му – 16% і 11%) [15, с. 36].

Показовішим під цим оглядом є інше опитування, – проведене в першій половині 2015 року фондом «Демократичні ініціативи» в усіх регіонах України [17]. Там теж не було «східнослов'янської» опції, проте була її менш ідеологізована версія – «слов'янська», і була ідеологічно жорсткіша версія – «Русский мир». Передбачувано, до культури «Русского мира» себе зарахували лише жителі Донбасу (19%) та, меншою мірою, Півдня і Сходу (5%). Тим часом до «слов'янської» культури зголосилося аж 18% галичан – реагуючи, вірогідно, на об'єктивне значення цього поняття, а не на його історичні російсько–імперські конотації. Загалом, за культурними самоідентифікаціями галичани виявили істотну відмінність від жителів Півдня і Сходу і кардинальну – від жителів Донбасу, натомість їхні відмінності від жителів інших регіонів, зокрема Центральної України, виглядають досить помірними (табл.1).

Наше припущення щодо різного розуміння «слов'янськості» галичанами та жителями «Великої України» можна перевірити відповідями на деякі інші запитання з тієї ж таки анкети. Насамперед це стосується запитань «Наскільки вам близькі російська (та, відповідно, білоруська і польська) мова й культура?». Категорія «близькості» є тут досить двозначною. Вона може означати справді реальну обізнаність з даною мовою і культурою та практичну зацікавленість ними чи навіть прихильність і прив'язаність до них; а може бути всього лише ідеологічною декларацією, виразом символічної приналежності до певної цивілізаційної матриці, міфологізованої у російсько–імперському, а згодом і в радянському та пострадянському дискурсах.

З емпіричного досвіду знаємо, що обізнаність галичан із російською мовою і культурою є значно більшою, ніж із польською, а тим паче – з майже незнаною й неprisутньою в Україні білоруською. Тому задекларована ними відносно низька «близькість» російської мови й культури (19%) і відносно висока близькість польської (25%) та білоруської (22%) виражає насамперед близькість символічну, а не реальну, відбиває емоції, а не практику. Відповідно й «слов'янськість» у цьому символічному просторі асоціюється більше з поляками–білорусами та іншими слов'янами, ніж із росіянами [17].

Символічний підхід переважає так само і в інших регіонах, – що добре видно знову ж таки з явно

Таблиця 1

Відповіді жителів різних регіонів на запитання «До якої культури ви належите?»

До якої культури ви належите?	Галичина	Волинь	Півд. Захід	Поділля	Полісся	Центр	Слобож.	Придніпров'я	Причорномор'я	Донбас	Київ	Україна
Слов'янської	18.5	22.0	38.2	22.7	18.1	18.5	29.7	32.3	31.2	41.9	26.8	27.2
Виключно укр.	45.5	40.3	16.2	44.1	27.9	32.8	13.1	16.8	14.3	1.5	12.3	24.1
Європейської	29.7	21.5	20.7	13.6	24.0	23.5	9.8	15.5	14.6	11.8	35.1	20.0
Радянської	3.5	8.5	5.0	11.6	8.6	6.5	25.7	16.8	16.6	20.1	4.0	11.5
Світової	1.5	3.3	10.2	3.3	5.6	5.2	6.8	5.3	2.5	2.5	7.3	4.9
«Русск. мира»	0.3	0.7	0.2	2.0	3.2	0.0	5.3	4.8	5.3	18.8	0.3	3.7
Азіатської	0.0	0.0	0.0	0.8	1.5	0.5	0.3	0.3	0.5	0.0	0.5	0.4
Важко сказати	1.0	3.7	9.5	2.0	11.0	13.0	9.3	8.3	15.1	3.5	13.8	8.2

Джерело: Національний діалог. Експертні документи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ndialog.org.ua/ekspertnye-dokumenty/1>

Таблиця 2

	Галичина	Захід	Центр	Південь	Схід	Україна в цілому
Українці і росіяни – один народ	16,2	24,9	32,4	51,5	73,1	42,3
Українці і росіяни – два різних народи	77,3	67	58,3	36,9	17,6	48,3
Важко відповісти	6,6	8,1	9,3	11,6	9,3	9,4

завищеної «близькості» білоруської мови й культури в деклараціях респондентів, тільки тепер уже не щодо російської мови й культури, а щодо польської. Найпоказовіший під цим оглядом – приклад Донбасу, де аж 42% опитаних заявили, що білоруська мова й культура є для них близькою (32,6%) або й дуже близькою (9%). Водночас лише 5,3% визнали тут близькою для себе польську мову й культуру (і нуль відсотків – «дуже близькою»). Зрозуміло, що ці відповіді жодною мірою не відбивають реальної обізнаності респондентів з білоруською мовою й культурою, яку вони навряд чи знають краще від польської. Зате вони сповна відбивають уявлення про триєдину православно-східнослов'янську спільноту («майже один народ») і примордіальну приналежність до неї більшості українців [17].

Переважає «центральноевропейського» типу української ідентичності в Галичині простежується й за другим Шульмановим критерієм: лише 3% опитаних вважають тут російську культуру для себе «дуже близькою» (на Донбасі, для порівняння, – 60%; по Україні – 26%). І навпаки, про свою приналежність до європейської культури в Галичині заявило 30% опитаних, і ще 46% – «виключно до української»; тимчасом як на Донбасі – до європейської – 12%, виключно до української – 1,5%; загалом по Україні – 20% та 24% [17].

Що ж стосується улюбленої тези В.Путіна про те, що українці і росіяни – це «майже один народ», то певне уявлення про це дає соціологічне дослідження «Research&Branding Group», проведене 2–13 вересня 2016 р. (опитано 1799 респондентів у всіх областях

України і м. Київ, за винятком АР Крим, м. Севастополь і непідконтрольні території Донецької і Луганської областей). Респондентам запропонували дати відповідь на запитання: «Українці і росіяни – це один народ чи два різні народи?». У розрізі регіонів відповіді розподілились наступним чином (див. таблицю 2):

Доля Галичини в загальній вибірці складає 12,7% (N=229). Помилка вибірки для Галичини складає ±5,5%.

Досить високий відсоток відповідей респондентів, що українці і росіяни – один народ, пояснюється, на нашу думку, не зовсім чіткою редакцією запитання. Воно мало б звучати так: «Етнічні українці і етнічні росіяни – один народ, чи два різні народи?». Адже не виключено, що частина респондентів, особливо молодших поколінь, могли зрозуміти запитання як таке, що стосується українців і росіян України.

Третя істотна прикмета, яка відрізняє «центральноевропейський» тип української ідентичності від «східнослов'янського», стосується уявлень про сумісність чи несумісність української та російської ідентичностей і, відповідно, лояльностей. Оцінити ці уявлення ми можемо лише опосередковано, за двома масивами відповідей. По-перше, за оцінкою гаданої «близькості» українців до росіян. І, по-друге, за визнанням Російської держави «близькою» для себе чи, навпаки, «далекою».

У першому випадку «близькість» оцінювалася респондентами за п'ятибальною шкалою, у відповідь на запитання «Наскільки близькі або різні культури, традиції і погляди таких груп?» (згадка про «погляди» заслуговує тут на особливу увагу, оскільки виводить питання за суто етнографічні рамки і надає йому

певного політико-ідеологічного забарвлення). Отже, жителі Західної України (окремі результати для Галичини нам здебільшого недоступні, але можемо припустити, що вони подібні або й радикальніші) оцінили означену «близькість» у 2,7 бала, тим часом як жителі Півдня і Сходу оцінили її значно вище – в 4,1–4,2 бали, жителі Центру – в 3,1 [15, с.37]. Що ж до ставлення до російської держави, то суть декларованої «близькості» в цьому запитанні не пояснювалася. Але оскільки «близькість» російської мови й культури з'ясувалася поруч окремим запитанням, то можемо припустити, що запитання про близькість респондентові Російської держави якщо й не зводиться виключно до політико-інституційного значення, то все ж явно виходить за культурно-етнографічні межі. Отже, в Галичині таку близькість визнало 15%, зокрема 3% заявили, що Російська держава їм «дуже близька». На Донбасі тим часом Російську державу визнало «близькою» 95% опитаних, у тому числі 53% – «дуже близькою». (Загалом по Україні цей показник «близькості» складає 54%, в тому числі для 20% Російська держава є «дуже близькою») [17].

Четвертий критерій, за Шульманом, стосується сприйняття громадянами національних символів, до яких він зараховує не лише герб, прапор чи гімн (ставлення до яких є приблизно однаково позитивним по всій Україні) і не лише державні інституції (ставлення до яких є скрізь приблизно однаково негативним), а й знакові явища та постаті культури й історії. До важливих національних символів він зараховує також українську мову, причому саме ставлення до неї є важливішим маркером ідентичності, ніж формальне знання (якого деколи може й не бути) чи практичне використання.

Під цим оглядом Галичина, знову ж таки, істотно відрізняється від інших регіонів. Українською мовою у сім'ї тут спілкується 93% опитаних, ще 7% – обома мовами, і нуль відсотків – виключно російською. На Донбасі ситуація протилежна: виключно українською у сім'ї тут спілкується 0,3%, виключно російською – 61%. (У Києві виключно українською у сім'ї спілкується дещо більше – 18%, загалом по Україні – 32%; проте обидва ці показники ближчі все ж до донбаського, ніж до галицького) [17]. Практичне використання мови не тотожне, однак, її символічному значенню [18, с. 20]. З одного боку, багато хто розмовляє тою чи тою мовою, не надаючи їй жодної символічної ваги, просто тому лише, що всі довкола – в даному селі чи містечку – нею розмовляють. І навпаки, багато хто вважає мову символічною цінністю, але практично нею не користується, тому що довкола – в Донецьку, Харкові чи Торонто – немає просто такої можливості. Мовна практика в обох випадках лише відбиває певні життєві обставини, але мало що каже про символічну вагу (цінність) тої чи тої мови для мовця. Як свідчать соціологічні опитування, та сама кількість респондентів спілкується українською вдома і поза домом лише в Західній Україні. В усіх інших регіонах українською поза домом спілкується на 10–15% менше, ніж удома, – що вочевидь вказує на певну несприятливість (уявну чи гадану репресивність) зовнішнього середовища щодо українськомовного спілкування [15, с. 33].

Оцінити символічну, тобто ціннісну вагу мови за наявними соціологічними даними ми можемо

непрямим чином – із відповідей на запитання «Що для Вас значить українська мова?» (передбачено кілька відповідей) та, до певної міри, «Чи має за російською мовою бути закріплений статус другої державної в Конституції України?» (тому що таке закріплення у специфічних українських умовах означає фактично елімінацію української – як це вже відбулося в подібних умовах із білоруською в Білорусі). Отже, на перше запитання 35% галичан відповіли, що це «рідна мова значної частини громадян України, наряду з іншими мовами», – цілком слушно з позитивістського погляду. Та оскільки відповідей могло бути кілька, то цікавішою виглядає друга опція, котра сигналізує певну символічну настанову: «єдина державна мова України», – її обрало 79% респондентів. І саме цією, символічною настановою відповіді донбасців кардинально відрізняються від відповідей галичан: тут лише 9% ствердили, що це «єдина державна мова України», натомість для 76% – це просто «рідна мова значної частини громадян України». (Загалом по Україні символістська настанова дещо поступається позитивістській – 44% versus 57%) [17].

Облудне гасло «двох державних мов» (облудне саме з символістського погляду, не з позитивістського) в Галичині підтримує лише піввідсоток опитаних, на Донбасі – 74%. Загалом по Україні цю пропозицію підтримує 33%, не підтримує 56% (За даними Центру Разумкова [15, с. 35], державну двомовність підтримує лише 17%, але це тільки тому, що їхня анкета містить ще й проміжну опцію російської мови як регіональної – вона має 24% прихильників. Тимчасом українську мову як єдину державну, за їхніми даними, підтримує 56% – тобто така сама приблизно кількість респондентів, яка в опитуванні «Демократичних ініціатив» виступає проти конституційної двомовності). Цікаво, що ця цифра є досить близькою до кількості громадян, які декларують українську мову рідною (60%), а проте значно вищою, ніж кількість тих, хто розмовляє виключно українською вдома (45%) чи поза домом (40%) [15, с. 33–34]. Тобто декларування української мови «рідною» теж є насамперед визнанням її символічної цінності і меншою мірою – її практично-інструментального значення [19, с. 170].

І все ж, якщо специфічні мовні настанови жителів Галичини можна великою мірою пояснити специфічною демографічною ситуацією (чисельність етнічних росіян, що з'явилися в регіоні фактично лише в 1939–44 роках, складає сьогодні у Львівській області 7%, в Івано-Франківській – 2% й у Тернопільській – 1% населення), то оцінка ними національних героїв та історичних подій має куди принциповіше світоглядне підґрунтя. Ця оцінка виразно націоцентрична, тобто весь історичний наратив визначається насамперед національно-визвольною телеологією і, відповідно, весь пантеон національних героїв саме її відбиває. Нація, її свобода і незалежність є в цьому наративі головною цінністю. Галицька ідентичність під цим оглядом є справді типово «центральноєвропейською», адже ідентичності практично всіх центральноєвропейських народів засновані на подібних наративах і ціннісних ієрархіях. У цьому ж сенсі вона істотно відрізняється від ідентичності «східнослов'янської», яка в багатьох питаннях виявляється внутрішньо суперечливою та амбівалентною.

Найбільші розбіжності між галичанами та «східними» українцями стосуються їхніх поглядів на ОУН, УПА і Степана Бандеру. В обох випадках і гіперпозитивне, і гіпернегативне ставлення до цих організацій та їхнього очільника стосується не так конкретних, позитивних чи негативних дій, як абстрактного уявлення про те, що вони символізують. В одному випадку – боротьбу з чужоземними окупантами за національну свободу і незалежність; у другому – зраду примордіального східнослов'янського братерства і злочинну колаборацію з його ворогами. В обох випадках респонденти люблять чи ненавидять ОУН, УПА і Бандеру не за те, чим вони є насправді, а за те, що вони символічно уособлюють.

В Галичині заснування Організації українських націоналістів (ОУН) позитивно оцінює 89%, негативно – 2%; утворення Української Повстанської Армії (УПА): позитивно – 92%, негативно – 1%; Степан Бандера із рейтингом 47% опиняється на першому місці у переліку історичних діячів України, що їх галичани оцінюють найбільш позитивно. На Донбасі бачимо діаметрально протилежну картину: до заснування ОУН негативно ставиться 68% (позитивно – 6%), до УПА – 70% (позитивно – 8%), а Бандера із рейтингом 45% впевнено посідає перше місце у переліку історичних діячів, оцінюваних найбільш негативно. Якщо ж ідеться про Україну загалом, то вона у своїх настановах перебуває десь посередині між Галичиною й Донбасом: ОУН позитивно оцінює 40%, негативно – 28%; УПА, відповідно, – 43% і 28%; позитивний рейтинг Бандери – 13% (п'яте місце у списку національних героїв), негативний рейтинг – 17% (теж п'яте місце – у списку антигероїв) [17]. Російська агресія зумовила певний зсув громадської думки в проукраїнський/антиросійський бік [20], проте ще більшою мірою цей зсув зумовлений суто демографічними чинниками – втратою приблизно десяти відсотків населення, переважно радянськості, в окупованій частині Донбасу та в Криму.

Ставлення до Росії й основоположного для «східнослов'янської» ідентичності міфу про одвічну й довічну, примордіальну російсько-українську дружбу («майже один народ») є тим лакмусовим папірцем, який дає змогу визначити не лише тип української національної ідентичності, а й міру його поширення та закорінення в тому чи іншому регіоні. Показовим під цим оглядом є ставлення не лише до такої контрверсійної постаті, як Степан Бандера, та пов'язаних із його ім'ям організацій, а й до подій глибокої давнини, котрі не повинні, здавалось би, містити жодної контрверсії. Тим часом лише 23% галичан вважає, що Київська Русь – це «державне утворення, що складалося з трьох братських народів: росіян, українців, білорусів», тим часом як 66% вважає його державою українців (чи українців і білорусів). На Донбасі, навпаки, 57% вважає Київську Русь державою «трьох братських народів» і ще 21% поділяє вкрай радикальні (й цілковито абсурдні) погляди російських націоналістів: Київська Русь – це «державне утворення росіян, що згодом перемістилися до Московського князівства; українці не брали участі у цьому утворенні та з'явилися згодом». (В Україні загалом переважає «братерсько-слов'янське» бачення Київської Русі, пропаговане академіком П. Толочком, –

його дотримується 43% опитаних, тим часом як україноцентричне бачення притаманне 36%) [17].

Дуже цікавим є ставлення галичан до Берестейської церковної унії 1596 року, тобто заснування греко-католицької церкви. Позитивно цю подію оцінює 68% опитаних, негативно – 0,7%, байдуже – 11,5%, нічого про це знає 20%. Високий рівень позитивних оцінок не є дивним для регіону, де 67% опитаних зараховують себе до вірних греко-католицької церкви. Дивним натомість є відсутність негативних оцінок – при тому, що 30% опитаних зараховує себе до православних церков (зокрема 28% – до Київського патріархату) [17]. Для того, щоб православний оцінив позитивно фактичний (і вкрай драматичний на ті часи) розкол у своїй церкві, він мусить мислити насамперед у національних/націоцентричних категоріях, а не конфесійних. Тому що лише з точки зору українського націєтворення, причому не історичної точки зору, а саме сьогодишньої, той розкол мав справді позитивне значення. Але це погляд не християнський, а суто національний.

Саме з національного погляду для галичан цілком очевидними є негативні наслідки Переяславської ради (65% versus 12%), перемоги Петра I над шведами та військами Мазепи (41% versus 16%) та проголошення Російської імперії (53% versus 6%). На Донбасі так само очевидними є наслідки цих подій, тільки з цілком протилежною, позитивною оцінкою. Тобто тут теж домінує національний погляд, тільки відбиває він цілком інший тип ідентичності та інший різновид націоналізму. Що ж до України в цілому, між галицьким та донецьким полюсом, то тут, схоже, змаганься два різні погляди, дві ідентичності і два націоналізми. Переяславську раду тут позитивно оцінює 32%, негативно – 26%; перемогу Петра I, відповідно, – 39% і 17%; проголошення Російської імперії – 26% і 24%) [17].

Для галичан, зрозуміло, УНР не є настільки близькою як ЗУНР (особливо враховуючи, що Петлюра фактично здав Західну Україну Пілсудському), а все ж її проголошення позитивно оцінює 46%, негативно – 19%, решта не має чіткої думки. Натомість проголошення УРСР позитивно оцінює лише 18%, негативно 55%. На Донбасі тим часом ставлення до обох цих утворень однаково позитивне: 60% versus 4% – до УНР, і 66% versus 1,5% – до УРСР. По Україні ставлення загалом подібне: до УНР – 49% versus 14%, до УРСР – 45% versus 21% [17]. Багато кому таке ставлення може видатись виявом шизофренії чи, принаймні, інфантильності. Адже різниця між історичними УНР та УРСР приблизно така ж, як і між сьогодишньою Україною та ЛНР–ДНР. Витлумачити цю амбівалентність з погляду ексклюзивної «центральноєвропейської» ідентичності неможливо. А проте вона легко витлумачується з погляду інклюзивної «східнослов'янської» ідентичності та пов'язаних із нею ціннісних орієнтацій. Адже саме вони чверть століття тому визначали характер незалежної української держави великою мірою обумовлюють його й досі – як своєрідний симбіоз УНР та УРСР. Та за будь-яких умов незалежна Українська держава є пріоритетною засадничою цінністю мешканців Галичини. На запитання «Якою мірою Вам близька Українська держава?» 91,7% з них відповіли «дуже близька» та ще 8% – «значною мірою близька» [17].

Така символістська настанова галичан є найвищою серед респондентів усіх інших регіонів України.

Амбівалентність превалює так само і в зовнішньо-політичних орієнтаціях українців, хоча й зменшилась дещо під впливом війни та пов'язаних із нею психологічних і демографічних змін. Тут так само спостерігаємо істотну відмінність між галичанами та жителями більшості регіонів. Причому стосується вона, як і у випадку орієнтацій внутрішньополітичних, не так їхнього загального напрямку, як їхньої загальної чіткості та послідовності, тобто внутрішньої (не)суперечливості.

Так, наприклад, для галичан їхня прозахідна, проєвропейська орієнтація завжди була апріорі несумісною з орієнтацією східною, проросійською. Сьогодні вступ до ЄС тут підтримує 84% опитаних, натомість вступ до Митного союзу – лише 1%, і неприєднання ні до кого – 6% [17]. Проте й у жовтні 2013 року, тобто ще до Євромайдану та російської інтервенції, прозахідні настанови тут були подібними: інтеграцію до ЄС підтримувало 84% західних українців (включно з галичанами), не підтримувало 10% [21, с. 7]. Тим часом настанови по Україні в цілому – набагато амбівалентніші. Сьогодні вступ до ЄС тут підтримує 50%, вступ до Митного союзу – 12%, неприєднання ні до кого – 21% [17]. У жовтні–2013, перед Євромайданом, співвідношення прихильників і противників ЄС було приблизно тим самим – 53% versus 35% [21, с. 6].

Те саме можна сказати й про однозначно позитивне ставлення галичан до НАТО – на відміну від вкрай амбівалентного ставлення до цієї організації більшості незахідних українців. Вступ до НАТО в Галичині сьогодні підтримує 78% опитаних, не підтримує – 8% [17]. Перед Євромайданом і російською інтервенцією (березень 2013) цифри були помірнішими – 52% проти 23% [21, дані з неопублікованого архіву]. Тим часом по Україні прихильність до НАТО завжди була на рівні кільканадцяти відсотків (20% проти 65% у жовтні 2013) [21, с. 25] і лише тепер, в умовах війни з Росією, сягнула скромних 39% проти 32%. Причому 65% галичан висловились за відміну положення в Конституції України про позаблоковий статус України [22, с. 8].

Та найхарактерніший, здається, приклад української амбівалентності – одночасна підтримка державної незалежності і жалкування за розпадом СРСР. А також – геть курйозне декларування більшістю українців упродовж 1990–2000-х років бажання об'єднатися в одну державу з Росією та Білоруссю (найвища підтримка для цієї ідеї була зафіксована 2009 року, наприкінці президентства Віктора Ющенка: за об'єднання – 67%, проти – 24%) [23, с. 8]. У всі ці роки понад половина громадян України висловлювалася, з одного боку, на підтримку державної незалежності [24], а з іншого – жалкувала за Радянським Союзом. Кількість тих, хто жалкує і хто не жалкує за СРСР, зрівнялася допіру у 2013-му, на 22-му році незалежності. Сьогодні це співвідношення по Україні становить помірних 49% проти 33% (у Західній Україні – 84% проти 8%) [25, с. 5].

Російська агресія, отже, суттєво не вплинула ані на виразно прозахідні та антирадянські (а сьогодні й антиросійські) орієнтації галичан, ані на помірно амбівалентні погляди «незахідних» українців. Війна

справді помітно зменшила серед них прихильність до Митного союзу з Росією та Білоруссю, проте на практиці це означає радше усвідомлення нереальності такого проекту в даних умовах тайого тимчасове «заморожування», ніж принципову відмову від «східно-слов'янської» ідентичнісної матриці та відповідних ціннісних настанов й ідеологем. Це підтверджує зокрема й березневе 2015 року опитування КМІСу, в якому питання про східну/західну орієнтацію формулювалося в абстрактнішій формі – як гіпотетичне побажання, а не як спонука до конкретного інституційного вибору: «З ким Україні слід підтримувати тісніші взаємини?» 47% відповіли, що з Євросоюзом, 13% – з Росією, а 34% висловилися за «однаково тісні» взаємини з обома партнерами [26, с. 6].

В умовах неоголошеної російсько-української війни бажання підтримувати «однаково тісні» взаємини і з країною-агресором, і з країнами-союзницями є відбиттям того самого психологічного комплексу, що й бажання «не приєднуватись ні до кого» чи не менш популярна в усіх опитуваннях позиція «не могу визначитись». В обох випадках маємо компромісну реакцію на об'єктивну неможливість в умовах війни інтегруватись у східному напрямку і водночас – суб'єктивну нездатність прийняти інтеграцію західну, несумісну з самою суттю «східнослов'янської» ідентичності, її підставових міфологем та ціннісних орієнтацій.

Для галичан і, взагалі, для носіїв «центрально-європейської» ідентичності ця нездатність багатьох українців виокремитися з білорусько-російської матриці виглядає незбагненою і неймовірною. Але так само неймовірним і неможливим для носіїв «східнослов'янської» ідентичності є погляд на росіян як на агресора та смертельного ворога. Те, що для західних українців є цілком очевидним: що конфлікт на Сході – це «загарбницька війна Росії проти України» (75% згодні з цією думкою), для жителів Сходу це насамперед «громадянський конфлікт між проукраїнськи і проросійськи налаштованими жителями України» (20%) або ж і зовсім параноїдальна «боротьба між Росією і США за сфери впливу, що ведеться на території України» (30%). (Ще 18% не змогли відповісти, хоча в умовах зовнішньої агресії така позиція є всього лише ухилинням від неприємної правди, руйнівної для самих підвалин «східнослов'янської» ідентичності, у якій міфологізованій Росії відведено роль головного «Свого»). Відповідно й відповідальність за російсько-український конфлікт лише третина жителів Сходу готова покласти передусім на Росію, тимчасом як 17% вважають винною передусім Україну і ще 36% – «обидві країни однаковою мірою» [15, с. 50–51]. На Заході вважають винною передусім Росію (68%), хоча й на обидві країни покладає вину досить велика кількість опитаних (22%), – що потребувало б докладнішого вивчення мотивацій, зокрема щодо Галичини.

Наведені дані показують, що й після Євромайдану та російської агресії у Криму й на Донбасі погляди більшості галичан і більшості незахідних українців на принципові внутрішньо- й зовнішньополітичні питання залишаються досить різними. При цьому найбільша відмінність помітна саме у тих питаннях, які пов'язані з певним типом національної ідентичності – «центральноєвропейським», що домінує в Галичині й

переважає на Заході України, та «східнослов'янським», що переважає у Центрі і домінує на Півдні та Сході. Ця відмінність, однак, полягає не в кардинально інших поглядах, а насамперед у кардинально іншому рівні амбівалентності – мінімальному в Галичині і дедалі вищому у міру просування від Центру на Південь і Схід, аж до Донбасу, де погляди стають справді кардинально протилежними. Це підтверджує гіпотезу С. Шульмана та інших дослідників про існування в Україні двох різних типів української національної ідентичності, але не дає підстав вважати їх двома різними і окремими національними ідентичностями, оскільки в обох випадках український патріотизм, українська нація та держава залишаються підставовими цінностями для абсолютної більшості респондентів у всіх регіонах та мовно-етнічних групах [27, с. 7–8, 11, 13, 17].

Список використаних джерел

1. Ярослав Грицак. Страсти за націоналізмом. Історичні есеї. – К., Критика, 2004. – 344 с.
2. Miroslav Hroch. Social Preconditions of National Revival in Europe. – Cambridge UK: Cambridge University Press, 1985. – 220 p.
3. Eugene Weber. Peasants into Frenchmen: The Modernisation of Rural France, 1870–1914. – London: Chatto&Windus, 1979. – 632 p.
4. Політичні ідеї українського руху в Галичині в другій половині XIX сторіччя. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/salto/salt09.htm>
5. John–PaulHimka. The Basic Historical Identity Formations in Ukraine: A Typology // Harvard Ukrainian Studies. – 2006. – No.1–4. – P.483–500.
6. Іван Дзюба. Інтернаціоналізм чи русифікація? – К.: Видавничий дім «KM Academia», 1998.
7. Юрій Гнаткевич. Про кризу національної ідентичності в незалежній Україні // Українська правда. – 2009. – 20 лютого [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravda.com.ua/news/2009/2/19/89962.htm>
8. Євген Маланюк. Малоросійство. – Нью Йорк, 1959 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrcenter.com/Literatura/Svgen-Malanuk/26567/Malorosijstvo>
9. TarasKuzio. Competing National Identities and Democratization in Ukraine: The Fifth and Sixth Cycles in Post-Soviet Ukrainian History // Acta Slavica Iaponica. – 2013. – Vol.33.
10. Сергій Грабовський. Україна між «там» і «тут»: креольська альтернатива // Українська правда. – 2011. – 12 січня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ppravda.com.ua/articles/2011/01/12/5773660/>
11. AndrewWilson. Ukrainian Nationalism in the 1990s: A Minority Faith. – Cambridge: Cambridge University Press, 1997. – 300 p.
12. Володимир Гриньов. Нова Україна: якою я її бачу – К.: Абрис, 1995.
13. Володимир Кулик. Український націоналізм у незалежній Україні. – К.: Центр досліджень національної безпеки при НаУКМА, 1999.
14. StephenShulman. National Identity and Public Support for Political and Economic Reform in Ukraine // Slavic Review. – 2005. – No.1. – P.59–87.
15. Ідентичність громадян України в нових умовах: стан, тенденції, регіональні особливості. Інформаційно-аналітичні матеріали // Центр Разумкова. – 2016. – 7 червня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.razumkov.org.ua/upload/Identi-2016.pdf>
16. Спільна ідентичність громадян України: особливості і проблеми становлення. Аналітична доповідь Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова // Національна безпека і оборона. – 2006. – №7. – С.13.
17. Національний діалог. Експертні документи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ndialog.org.ua/ekspertnye-dokumenty/1>
18. VolodymyrKulyk. Language and Identity in post-Soviet Ukraine: Transformation of an Unbroken Bond // Australian and New Zealand Journal of European Studies. – 2013. – Vol.5. – No.2. – P.14–23.

19. Володимир Кулик. Еволюція мовних уявлень і настанов українських громадян за останнє десятиліття // Наукові записки ІПіЕНД. – 2015. – №4. – С.159–173.

20. Орест Друль. Пейзаж після антіросійської революції // Збруч. – 2016. – 10 травня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zbruc.eu/node/51279>

21. Динаміка ідеологічних маркерів // Соціологічна група «Рейтинг». – 2013. – 16 жовтня.

22. Динаміка євроатлантичних настроїв громадян // Соціологічна група «Рейтинг». – 2015. – Червень.

23. Динаміка ідеологічних маркерів // Соціологічна група «Рейтинг». – 2010. – Вересень.

24. За два роки кількість прихильників незалежності України зростає в півтора рази // Дзеркало тижня. – 2013. – 17 серпня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dt.ua/UKRAINE/za-dva-roki-kilkist-prihilkiv-nezalezhnosti-ukrayini-zroslo-v-pivtora-razi-126919.html>

25. Ностальгія за СРСР та ставлення до окремих постатей // Рейтинг. – 2014. – Травень.

26. The Ukrainian People on the Current Crisis // Kiev International Institute of Sociology. – 2015. – 9March.

27. Динаміка патріотичних настроїв // Соціологічна група «Рейтинг». – 2014. – Серпень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/dinamika_patrioticheskikh_nastroeniy.html

References

1. Jaroslav Grycak. Strasti za nacionalizmom. Istorychni esei'. – K., Krytyka, 2004. – 344 s.
2. Miroslav Hroch. Social Preconditions of National Revival in Europe. – Cambridge UK: Cambridge University Press, 1985. – 220 p.
3. Eugene Weber. Peasants into Frenchmen: The Modernisation of Rural France, 1870–1914. – London: Chatto & Windus, 1979. – 632 p.
4. Politychni ideji' ukrai'ns'kogo ruhu v Galychyni v drugij polovyni XIX storichchja. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://litopys.org.ua/salto/salt09.htm>
5. John–Paul Himka. The Basic Historical Identity Formations in Ukraine: A Typology // Harvard Ukrainian Studies. – 2006. – No.1–4. – P.483–500.
6. Ivan Dzubja. Internacjonalizm chy rusyfikacija? – K.: Vydavnychyj dim «KM Academia», 1998.
7. Jurij Gnatkevych. Pro kryzu nacional'noi' identychnosti v nezalezhnij Ukrai'ni // Ukrai'ns'ka pravda. – 2009. – 20 ljutogo [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://pravda.com.ua/news/2009/2/19/89962.htm>
8. Jevgen Malanjuk. Malorosijstvo. – N'ju Jork, 1959 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrcenter.com/Literatura/Jevgen-Malanjuk/26567/Malorosijstvo>
9. Taras Kuzio. Competing National Identities and Democratization in Ukraine: The Fifth and Sixth Cycles in Post-Soviet Ukrainian History // Acta Slavica Iaponica. – 2013. – Vol.33.
10. Sergij Grabov's'kyj. Ukrai'na mizh «tam» i «tut»: kreol's'ka al'ternatyva // Ukrai'ns'ka pravda. – 2011. – 12 sichnja [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ppravda.com.ua/articles/2011/01/12/5773660/>
11. Andrew Wilson. Ukrainian Nationalism in the 1990s: A Minority Faith. – Cambridge: Cambridge University Press, 1997. – 300 p.
12. Volodymyr Gryn'ov. Nova Ukrai'na: jakoju ja i'i' bachu – K.: Abrys, 1995.
13. Volodymyr Kulyk. Ukrai'ns'kyj nacionalizm u nezalezhnij Ukrai'ni. – K.: Centr doslidzhen' nacional'noi' bezpeky pry NaUKMA, 1999.
14. Stephen Shulman. National Identity and Public Support for Political and Economic Reform in Ukraine // Slavic Review. – 2005. – No.1. – P.59–87.
15. Identychnist' gromadjan Ukrai'ny v novyh umovah: stan, tendencii', reg'ional'ni osoblyvosti. Informacijno-analitychni materialy // Centr Razumkova. – 2016. – 7 chervnja [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.razumkov.org.ua/upload/Identi-2016.pdf>
16. Spil'na identychnist' gromadjan Ukrai'ny: osoblyvosti i problemy stanovlennja. Analitychna dopovid' Ukrai'ns'kogo centru ekonomichnyh i politychnyh doslidzhen' im. O. Razumkova // Nacional'na bezpeka i oborona. – 2006. – №7. – S.13.
17. Nacional'nyj dialog. Ekspertni dokumenty [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://ndialog.org.ua/ekspertnye-dokumenty/1>

18. Volodymyr Kulyk. Language and Identity in post-Soviet Ukraine: Transformation of an Unbroken Bond // Australian and New Zealand Journal of European Studies. – 2013. – Vol.5. – No.2. – P.14–23.

19. Volodymyr Kulyk. Evolucija movnyh ujaven' i nastanov ukrai'ns'kyh gromadjan za ostannje desjatylyttja // Naukovi zapysky IPIEND. – 2015. – №4. – S.159–173.

20. Orest Drul'. Pejzazh pislja antyrosijs'koi' revoljucii' // Zbruch. – 2016. – 10 travnja [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zbruch.eu/node/51279>

21. Dynamika ideologichnyh markeriv // Sociologichna grupa «Rejtyng». – 2013. – 16 zhovtnja.

22. Dynamika jevroatlants'kyh nastroiv gromadjan // Sociologichna grupa «Rejtyng». – 2015. – Cherven'.

23. Dynamika ideologichnyh markeriv // Sociologichna grupa «Rejtyng». – 2010. – Veresen'.

24. Za dva roky kil'kist' pryhyl'nykiv nezalezhnosti Ukrai'ny zrosla v pivtora razy // Dzerkalo tyzhnja. – 2013. – 17 serpnja [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://dt.ua/UKRAINE/za-dva-roki-kilkist-prihilkiv-nezalezhnosti-ukrayini-zrosla-v-pivtora-razy-126919.html>

25. Nostal'gija za SRSR ta stavlennja do okremykh postatej // Rejtyng. – 2014. – Traven'.

26. The Ukrainian People on the Current Crisis // Kiev International Institute of Sociology. – 2015. – 9 March.

27. Dynamika patriotichnyh nastroiv // Sociologichna grupa «Rejtyng». – 2014. – Serpen' [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/dynamika_patrioticheskikh_nastroieniy.html

Panciuc M. I., doctor of historical sciences, professor, head of the National Minorities Department, Institute of Political and Ethnic Studies Kuras National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), ipiend@ukr.net

The national identity of inhabitants of Galicia

The author's view of the ambivalence of the Ukrainian national identity, especially national identity Galicians on a national context.

Keywords: identity, Galicia, regional characteristics, priorities.

* * *

УДК 321

Котигоренко В. О., доктор політичних наук, професор, головний науковий співробітник, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України (Україна, Київ), ipiend@ukr.net

Мандебура О. С., кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України (Україна, Київ), mandebura-ol@ukr.net

Громадянське суспільство України: ПОТЕНЦІАЛ ВОЛОНТЕРСТВА

Досліджено причини, чинники та особливості прискореного розвитку громадянського суспільства України в його волонтерських виявах від кінця 2013 – початку 2014 рр. За результатами аналізу волонтерських практик виокремлено новітні види і напрями масової громадянської активності в секторі забезпечення потреб захисників суверенітету і цілісності держави, а також цивільних осіб, постраждалих від збройного протистояння, спричиненого агресією Росії та діями проросійських сепаратистів Донбасі: військовий; високотехнологічний; медичний та реабілітаційний; ремонтний; продовольчого забезпечення; пошуку зниклих безвісти та організації обміну полонених; візнаходження та поховання тіл загиблих; організація вшанування пам'яті захисників України; допомога переселенцям (внутрішньо переміщеним особам); гуманітарна допомога цивільному населенню в зоні антитерористичної операції; правозахисна діяльність; громадський контроль за роботою державних структур та співпраця з ними; участь у розробленні програм електронного урядування; інформаційні та креативні активності; створення кіно- та телепродукції; антикорупційні ініціативи. Обґрунтовано висновки про необхідність удосконалення правових засад функціонування громадянського сектора та змін в організації роботи влади, щоб громадяни отримали реальні інституційні важелі впливу на формування кадрової, бюджетної, нормативно-

правової та іншої державної політики на центральному, регіональних і місцевих рівнях, могли реально контролювати реалізацію цієї політики.

Ключові слова: волонтерський рух, громадянське суспільство, громадянські ініціативи, Україна.

Масові протестні акції зими 2013–2014 років, Революція Гідності, безпрецедентна самообілізація людей на захист свого громадянського достоїнства, державного суверенітету та територіальної цілісності України кардинально змінили відносини громадянського суспільства і держави та уявлення про ці відносини. До того в офіційному й широкому суспільному дискурсі переважала державно-патерналістська риторика, відповідно до якої розвиток громадянського суспільства узаляжнювався з рівнем його підтримки з боку держави. Свідчень такого узаляжнення вистачало.

При Президентові України традиційно утворювалися громадські ради з різних суспільно значущих питань. До їх складу, окрім посадовців, включали «за згодою» представників громадських організацій, експертів, науковців та інших. Подібні ради організовувалися при Урядові, окремих міністерствах, управлінських структурах Автономної республіки Крим, обласних і районних державних адміністраціях. Регулювання окремих складових державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства забезпечувалося ухваленням законів України, президентських указів і урядових постанов. Серед них закони «Про об'єднання громадян», «Про соціальний діалог в Україні», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про інформацію», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», «Про молодіжні та дитячі громадські організації», «Про організації роботодавців», «Про органи самоорганізації населення», «Про професійних творчих працівників та творчі спілки», «Про благодійництво та благодійні організації», «Про волонтерську діяльність», «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про соціальні послуги», «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», «Про доступ до публічної інформації», «Про безоплатну правову допомогу», «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року», «Про інформацію». Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2007 року було схвалено Концепцію сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства. 3 листопада 2010 року Уряд видав постанову «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики», якою затвердив Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики. 2012 року президентським Указом було затверджено Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства та створено Координаційну раду з питань розвитку громадянського суспільства.

Так формувалися правові регулятори функціонування громадянського суспільства та інфраструктура його взаємодії з державою і, по суті, під контролем держави. Про розвинуте, ініціативне й авторитетне громадянське суспільство тоді йшлося, переважно, на вербальному, а не реальному рівні. Бо з тріади «громадянин – суспільство – держава» випадала його системоутворююча базова складова – «людина–